

Srečo Dragoš

ŽABJI SINDROM

Ob letošnjem svetovnem dnevu pravičnosti (21. februar 2014) smo od Evropske komisije za socialno pravičnost dobili poročilo o socialnem položaju v Sloveniji (*Evropska socialna listina* 2013). Z omenjeno komisijo in njenimi izdelki se vzdržuje skrb za spremljanje razvoja članic EU in za njihovo skladnost z evropskimi standardi na socialnem in ekonomskem področju. Drugih instrumentov v Evropi nimamo. Kljub svetovnemu, evropskemu in slovenskemu primatu neoliberalnih ekonomskih standardov nad vsemi drugimi standardi in kljub primatu ekonomije nad drugimi sektorji (zlasti nad socialnim), je treba poudariti, da evropski začetki oz. korenine njene integracije niso bile povsem neoliberalne. Res so bile predvsem ekonomske, a neoliberalizem se je razmahnil šele več desetletij pozneje. Zato ne pozabimo na »malenkosti«, čeprav se z današnjega vidika zdijo nepomembne. In ker jih imamo za takšne, smo njihova kolektivna žrtev. Za kaj gre?

Kmalu po izvorni ideji o spočetju Evrope – tiste o prostem trgovanju s premogom in jeklom (1951), za katero sta bili najbolj zainteresirani največji producentki teh surovin, Francija in Nemčija, nekdanji največji sovražnici iz druge svetovne vojne – torej že desetletje po omenjenem trgovinskem paktu se je zamisel o skupnem evropskem prostoru dopolnila še s socialno idejo, torej v pravo smer. Kajti že pred dobrega pol stoletja (1961) je bil prvotni prostotržni pakt korigiran z *Evropsko socialno listino*, ta pa je bila dopolnjena leta 1996. Čeprav je ostala zanemarjena, smo ji formalno še vedno zavezani vsi člani evro združbe. Od tod tudi na začetku omenjeno najnovejšo poročilo o Sloveniji. V njem je, ob nekaterih zadovoljivih ocenah, izražena tudi eksplisitna kritika. Ta se nanaša zlasti na položaj tistega dela (za zdaj še vedno manjšinskega) prebivalstva Slovenije, ki živi v revščini ali na njenem robu in se iz razmer, v katerih se je znašel, ne more rešiti z aktiviranjem lastnih virov.

V najnovejšem poročilu je med poudarjenimi kritikami našega socialnega sistema poudarjeno:

- nadomestila za bolniško odsotnost in za brezposelnost so izrazito neustrezna,
- nadomestila za trajanje brezposelnosti so prekratka,
- višina minimalne pokojnine je izrazito neustrezna (*ibid.*: 25),
- višina nadomestil za primere bolezni, brezposelnosti, starosti, invalidnosti je očitno neustrezna in isto velja tudi za preživnine (*ibid.*: 23).

V zvezi z naslovom tega prispevka naj na tem mestu spomnim še na prvo poročilo Evropske komisije o stanju pri nas, ki je bilo napisano ob vstopu Slovenije v EU, torej pred dolgimi petnajstimi leti. O tem dokumentu je takrat v naših medijih poročal poznejši socialni minister, dr. Ivan Svetlik (1999). Že takrat je Evropska komisija opozorila na poglobitve slabosti našega sistema, in sicer v zvezi z nezadostno zaščito delovne sile in pomanjkljivim zagotavljanjem socialnega minimuma. O tem je bilo zapisano:

- grozi nevarnost, da bi nekatere skupine ljudi izpadle iz mreže socialnega varstva,
- socialna pomoč posameznikom, ki so v celoti odvisni od nje, je zelo skromna (*ibid.*).

Kaj se je spremenilo od takrat do danes? Kot vidimo iz primerjave, se med prvim in zadnjim poročilom Evropske komisije ni spremenilo nič bistvenega. Očitki so še vedno enaki. Čeprav smo kmalu po vstopu v EU imeli dolgo obdobje presenetljive in spektakularne ekonomske konjunktore, so sadovi gospodarskega razcveta povsem obšli prav tisti področji, ki sta bili že prvič omenjeni kot najbolj kritični v navedenih poročilih, torej osnovna delavska zaščita in pa socialne pravice. A to še ni najhujše. Prav v času, ko nam je šlo najbolje – razen na omenjenih

področjih – se je zgodil preobrat, za katerega se pred vstopom v EU nihče ni javno zavzemal, po vstopu pa je postal tako rekoč samoumeven: neoliberalizem. Namesto da bi gospodarsko rast izkoristili za odpravljanje slabosti socialnega sistema, kar je, kot rečeno, EU zahtevala od nas že v prvem poročilu, smo se začeli javno spraševati prav o nasprotnem. Najprej v času Bajukove (2000), najbolj pa v času poznejše Janševe vlade (2004) je postalo sporno, ali je relativno nizka stopnja socialnih neenakosti v Sloveniji bolj škodljiva kot pa koristna in – v tej zvezi – ali so osnovne socialne pravice res premajhne, kot nam očita Evropa, ali pa so, nasprotno, prevelike. Seveda to spraševanje ni bilo zaresno, v pomenu argumentov o tem, kaj je boljše in slabše, pač pa na način žabe v vroči vodi. Saj poznate prisposodbo, če žabi segrevate okolje postopno, bo na koncu kuhana, ne da bi pisnila. Poanta žabjega primera ni v tem, da žaba ne bi opazila, za kaj gre, nasprotno: postopno slabšanje opazovanih razmer, v katerih je, je za žabo samoumevno zato, ker se dogaja postopno.

Pri nas je postalo samoumevno, da je povečevanje neenakosti koristno, ker spodbuja inovacije,¹ da socialni »transferji« delajo prejemnike preveč odvisne od socialnih pomoči (ker potem nočejo več delati), da je minimalna plača previsoka in duši podjetnost podjetnikov, da je za izhod iz krize nujna redukcija socialnih pravic in celotnega javnega sektorja ipd. Politične elite se ne sprašujejo, ali je to sploh res, saj se o tem niso spraševale niti na začetku poti v EU. Ko se v javnosti občasno le pojavijo kakšni pomisleki o »vitki državi« in o varčevanju na račun socialnih pravic, se ti dvomi kmalu skrčijo zgolj na spraševanje o stopnji tega varčevanja in na ugibanje, kako daleč bo šlo tokrat – skratka, žabji sindrom. Ta se vzdržuje z manipulativnim sklicevanjem na Gini koeficient,² ki je sicer pri nas res eden najnižjih. V Sloveniji ima Gini koef. vrednost 0,24, zgolj malenkost višjega imajo Danska in Norveška (0,25) ter skandinavske države (0,26), povprečje za države OECD³ pa znaša 0,31. Na drugem koncu lestvice so države z največjo neenakostjo: ZDA (0,38), Rusija (0,42), Mehika (0,48), Čile (0,49), Brazilija (0,55) in rekorderka v neenakosti, Južnoafriška republika (0,70). Prav s tem v zvezi je hkrati tudi res, da odstotni delež revnega prebivalstva pri nas ni tako velik kot v večini drugih (razvitih) držav; v Sloveniji živi v revščini 13,5 %, povprečje za evropske države pa je 17 % revnih, torej smo za zdaj še vedno po tem kriteriju evropsko podpovprečni, čeprav je tudi Evropa podpovprečna v primerjavi s preostalim svetom. In v čem je manipulativnost sklicevanja na omenjene podatke? V tem, da se navajanje teh podatkov (češ, poglejte, kako smo egalitarni, oh, kakšna groza) nikoli ne postavi v realen slovenski kontekst. Zanj je značilno:

- Da je tudi razmeroma ugodno statistiko o majhnem razponu družbenih neenakosti pri nas (nizek Gini koef.) treba jemati z rezervo, saj ta statistika ne zajema premoženja (lastništva kapitala in nepremičnin – samo pri tem je razmerje med najrevnejšo in najbogatejšo desetino prebivalstva pri nas ekstremno, celo 1:530).
- Da smo izrazito evropsko nadpovprečni pri hitrosti naraščanja revščine (tu smo takoj za Španijo v samem evropskem vrhu).
- Visoko nad evropskim povprečjem smo tudi po kazalcu »vztrajanja v revščini«, ki označuje tisti delež revnih, ki so revni že dlje časa in se nikakor ne morejo izkoptati iz revščine.

¹ Avtor najnovejšega zapisa o tem, da je nizka stopnja neenakosti škodljiva za Slovenijo in da jo je treba povečati, sicer ne bomo niti inovativni niti uspešni, je isti kot avtor prvih javnih pozivov za zmanjšanje socialnih in delavskih pravic – to je ekonomist, nekdanji minister Janševe vlade, dr. Jože P. Damijan; gl. njegov blog na e-spletu, z naslovom *O ekonomiji in ostalem*: <http://damijan.org/2013/01/23/najnižja-stopnja-neeakosti-v-sloveniji/> (26. 2. 2014).

² Gini koeficient meri stopnjo dohodkovne neenakosti znotraj družbe in se lahko giblje med 0 in 1 kot ekstremnima vrednostma. Bolj ko se giblje proti vrednosti 0, manjša je neenakost med prebivalci, in obrnjen, če bi Gini koef. dosegel vrednost 1, bi to pomenilo, da vse bogastvo družbe poseduje en sam človek, vsi drugi pa so brez vsega.

³ Mednarodna organizacija OECD, katere članica je tudi Slovenija (od leta 2010), združuje 34 gospodarsko najrazvitejših držav sveta. V državah OECD živi manj kot petina svetovnega prebivalstva, a ustvari tri petine svetovnega BDP.

- Visoko nad evropskim povprečjem smo po deležu revnih znotraj posameznih kategorij, zlasti npr. starostnikov (starih vsaj 65 let).
- Za področje socialne zaščite dajemo v Sloveniji občutno manjši delež BDP (in to s trendom zmanjševanja!), kot pa to velja za evropsko povprečje, pri tem pa velja, da ta škandalozni podatek ni v prav nikakršni zvezi s kriznimi razmerami v gospodarstvu. Leta 2007, torej pred sedanjo krizo in v času našega največjega ekonomskega razcveta, smo za socialno zaščito namenili 15,5 % BDP, medtem ko so istega leta evropske države za isti namen porabile 18,3 % svojega BDP (seveda je v zvezi z davčnim odnosom do kapitala trend obrnjen: na Slovenskem smo leta 2007 obdavčili kapital v višini skromnih 5,3 % BDP, v Evropi pa je povprečna obdavčitev kapitala v višini 9,4 % BDP).
- Delež takšnih državljanov, ki niso zmožni zbrati denarja za nenaden denarni izdatek, je v Sloveniji večji od evropskega povprečja (gre za indikator materialne opremljenosti socialnih mrež).
- Višina osnovnih socialnih pomoči ne dosega niti polovice zneska, potrebnega za kritje temeljnih stroškov za preživetje.
- Naš delež zaposlenih na področju socialnega varstva je trikrat manjši od evropskega povprečja in podobno velja tudi za javni sektor v celoti, tudi ta je občutno manjši od evropskega; pri nas je v celotnem javnem sektorju zaposlenih le 18,6 % ljudi, evropsko povprečje pa znaša 23,5 %. Večji javni sektor od našega imajo celo v največjih kriznih državah, kot so Grčija, Španija in Ciper (več kot 20 %), v evropsko vzornih skandinavskih državah pa ta delež presega 30 %. Kljub temu smo v času krize v imenu varčevalne histerije prav pri nas še bolj skrčili javni sektor, kot pa to velja za evro območje.
- Slovenija je znana tudi po tem, da ima v primerjavi z drugimi evropskimi državami visoko nadpovprečen razcep med javnim mnenjem in politično elito pri vrednotenju enakosti: to civilizacijsko dobrino slovensko javno mnenje ceni še bolj kot evropsko, naše politične elite pa so do vrednotenja enakosti bolj zadržane kot politike v evropskih državah.
Sklep: ker je socialna država pri nas ustavna norma, si z zgornjimi trendi sami načrtno rušimo enega od ustavnih temeljev. S podcenjevanjem socialnih vprašanj si že od osamosvojitve dalje ustvarjamo pogoje za žabji sindrom.

Vira

Evropska socialna listina (2013). *European Social Charter* (revised). European Committee of Social Rights: Conclusions '13 (Slovenia). Dostopno na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/socialcharter/conclusions/State/Slovenia2013_en.pdf (25. 2. 2014).

Svetlik, I. (1999), Slovenija in evropska načela sociale. *Delo*, 26. januar 1999.